

(ก)

บทคัดย่อ

โครงการศึกษาชนิดพันธุ์พืชและการฟื้นตัวระบบนิเวศป่าทาม/ป่ารอยต่อในเขตป่าชุมชนตำบลหนองแค อำเภอรามไสล จังหวัดศรีสะเกษ เป็นโครงการที่เกิดขึ้นต่อเนื่องหลังจากการศึกษาวิจัยองค์ความรู้การจัดการป่าชุมชนในกลุ่มน้ำมูลตอนกลาง(พุม นุญเต็มและคณะ) พบว่าป่าทามในกลุ่มน้ำมูลตอนกลางตกอยู่ในสถานะลดลงอย่างน่าเป็นห่วง อันเนื่องมาจากการเพิ่มขึ้นของประชากรอย่างต่อเนื่อง และมีการเข้าไปใช้ประโยชน์จนทำให้ทรัพยากรป่าไม้ลดลง และเมื่อป่าไม้ลดลงได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตคน การทำมาหากินมีความลำบาก ต้องอพยพย้ายถิ่นทำกิน กลุ่มที่เกี่ยวข้องจึงตระหนักถึงปัญหาและพยายามค้นหาทางออกร่วมกัน

การศึกษาทำความเข้าใจหรือกระทั่งการจัดการป่าทามชุมชน ในช่วงที่ผ่านมาเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นแบบต่างคนต่างทำและทำตามที่ตนถนัด ขาดกระบวนการศึกษาให้ลึกซึ้งถึงระบบนิเวศ พืชพรรณ/พันธุ์สัตว์ในป่าทามตลอดจนกระบวนการในการฟื้นตัวของป่าเกิดขึ้นอย่างไร รวมไปถึงสิทธิความเป็นเจ้าของพืชพรรณธรรมชาติในฐานะสมบัติของท้องถิ่น เหล่านี้ยังขาดกระบวนการเรียนรู้เพื่อจัดการร่วมกัน

โครงการนี้จึงดำเนินการศึกษาโดยมีคำถามการวิจัยหลักสองข้อคือ 1.) ในป่าทามชุมชนและป่าชุมชน(ดงภูแดง/ดอน ใจดี)มีชนิดพันธุ์พืชและสัตว์อะไรบ้างและชุมชนจะจัดทะเบียนเป็นทรัพยากรท้องถิ่นได้อย่างไร และ 2.)การฟื้นตัวของป่าทาม/ป่ารอยต่อ(ทาม-โคก) มีการฟื้นตัวอย่างไรและชุมชนจะใช้องค์ความรู้ดังกล่าวฟื้นฟูป่าชุมชนได้อย่างไร และโดยที่มีวัตถุประสงค์การวิจัย คือ เพื่อศึกษานิติพันธุ์พืช/สัตว์ในพื้นที่ป่าชุมชนสองแห่งของตำบลหนองแค เพื่อหาแนวทางการจัดทะเบียนพันธุ์พืชท้องถิ่น เพื่อศึกษาระบบนิเวศในพื้นที่ป่าทามและป่ารอยต่อพร้อมทั้งการฟื้นตัวของป่าดังกล่าว และเพื่อหาแนวทางการฟื้นฟูป่าทามโดยใช้องค์ความรู้การฟื้นตัวระบบนิเวศในป่าทามและป่ารอยต่อ

กระบวนการวิจัยของโครงการใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ศึกษาข้อมูลร่วมกับกรรมการป่าชุมชนดงภูแดง ผู้รู้พันธุ์พืชในชุมชนและกลุ่มหมอยาสมุนไพร สำนวชนพันธุ์พืช/พันธุ์สัตว์ในป่าทามตำบลหนองแค ศึกษาแบบนิเวศย่อยของป่าทาม คือนิเวศป่าโคก นิเวศป่าทาม และนิเวศป่ารอยต่อระหว่างป่าโคกกับป่าทามทำความเข้าใจ ชุมชน/สังคมพืช/สังคมของสัตว์ และทำความเข้าใจนิเวศโดยรวม จากนั้นสรุปผลการสำรวนำข้อค้นพบไปเสนอต่อสภา อบต.หนองแคให้รับรองพันธุ์ในป่าทามทั้งหมดเป็นสมบัติของท้องถิ่น การร่วมกันวางแผนการพัฒนา/ฟื้นฟูป่าทามใน

ระดับตำบล รวมทั้งการดำเนินการคัดเลือกพันธุ์ไม้ที่มีลักษณะเฉพาะถิ่นไปขอจดทะเบียนพันธุ์ไม้เฉพาะถิ่นให้เป็นสมบัติของชุมชน และได้รับการคุ้มครองสิทธิตามพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542

ผลจากการดำเนินการพบว่าชนิดพันธุ์พืชในป่าทามตำบลหนองแค(กรณีศึกษาป่าดงภูแดง และป่าคอนโจดขวาง)มีจำนวนทั้งสิ้น 234 ชนิด เป็นไม้ยืนต้น ไม้พุ่ม เถาวัลย์ กล้วยาและเห็ด ซึ่งจากจำนวนทั้งหมดพบว่ากว่าร้อยละ 99 เป็นพันธุ์พืชที่มีคุณสมบัติเป็นสมุนไพร และเป็นไม้ที่มีคุณค่าต่อชุมชน คือ เป็นไม้ใช้สอยที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชนอีกด้วย

ขณะเดียวกันพันธุ์พืชจำนวน 24 ชนิด เป็นชนิดพันธุ์ที่มีปริมาณน้อยแล้ว และมีชนิดพันธุ์ที่สูญพันธุ์ไปจากพื้นที่ทามตำบลหนองแคแล้ว จำนวน 5 ชนิด ซึ่งสาเหตุการลดจำนวนลงและสูญพันธุ์ของพันธุ์ไม้ในป่าทาม เนื่องจากสามปัจจัยหลัก ประกอบด้วย 1.)การเข้าไปใช้ประโยชน์ของชุมชนแบบต่างคนต่างใช้ไม่มีกระบวนการจัดการรักษาที่ร่วมกัน 2.คุณสมบัติของพืชพรรณในป่าทามเป็นที่ต้องการของคน(สมุนไพร)และ 3.)การสร้างเขื่อนราษีไศลและกักเก็บน้ำเป็นระยะเวลานานพืชทนน้ำไม่ได้และตายลงจึงสูญพันธุ์

ชุมชนจึงวิเคราะห์ร่วมกันและมีข้อสรุปว่าต้องมีมาตรการในการฟื้นฟูป่าให้กลับมามีความสมบูรณ์ดังเดิมอีกครั้ง โดยการสร้างความร่วมมือกันของชุมชน/องค์ชุมชน/องค์กรส่วนท้องถิ่น/และองค์กรพัฒนาเอกชนที่เกี่ยวข้องทำการฟื้นฟูป่าโดย 1.)การสร้างแนวเขตอนุรักษ์ป่าชุมชนให้ชัดเจนและมีระบบการประชาสัมพันธ์การอนุรักษ์ป่าป้องกันการบุกรุก 2.)เพาะขยายพันธุ์ไม้ที่มีจำนวนน้อยแล้วปลูกเพิ่มในนิเวศน์ที่เหมาะสม 3.)จัดตั้งเครือข่ายชุมชนจัดการป่าระดับตำบลและ 4.)คัดเลือกชนิดพันธุ์พืชที่มีลักษณะเฉพาะถิ่นไปเสนอขอจดทะเบียนพันธุ์ไม้พื้นเมืองเฉพาะถิ่น

ผลจากการวิจัยนำไปสู่การปฏิบัติการบูรณาการร่วมกัน โดย อบต.หนองแคมีมติรับรองพันธุ์พืชในป่าทามตำบลหนองแค จำนวน 234 ชนิด เป็นพันธุ์พืชท้องถิ่นของตำบล และพันธุ์เฉพาะถิ่นตำบลหนองแค จำนวน 13 ชนิด ได้รับการคัดเลือกจาก อบต.หนองแค และผู้นำชุมชนเข้าสู่กระบวนการขอจดทะเบียนพันธุ์ไม้พื้นเมืองเฉพาะถิ่น ขณะนี้อยู่ระหว่างดำเนินการ

ในด้านการจัดตั้งเครือข่ายชุมชนจัดการป่าระดับตำบล ปัจจุบันกรรมการป่าชุมชน/อบต.หนองแค/และทีมวิจัยได้สำรวจพื้นที่ป่าและจัดทำแผนที่ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์แล้ว จำนวน 8 ป่า ใน 5 หมู่บ้าน หรือคิดเป็นพื้นที่ป่า 505 ไร่ และกระบวนการต่อไปคือร่วมกับ อบต.และชุมชนเจ้าของพื้นที่ป่าออกกระเปียบการจัดการและแต่งตั้งคณะกรรมการร่วมจัดการป่าต่อไป

นอกจากนี้ข้อค้นพบจากการวิจัยได้ถูกนำไปเป็นฐานข้อมูลในการเรียกร้องสิทธิของชุมชนใน
กรณีการสร้างเขื่อนรายไศล จังหวัดศรีสะเกษ เพื่อสร้างเป็นแผนฟื้นฟูทรัพยากรและวิถีชีวิตชุมชนที่
ได้รับผลกระทบดังกล่าวและนำเสนอต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรีไปแล้วในปี พ.ศ.2553
